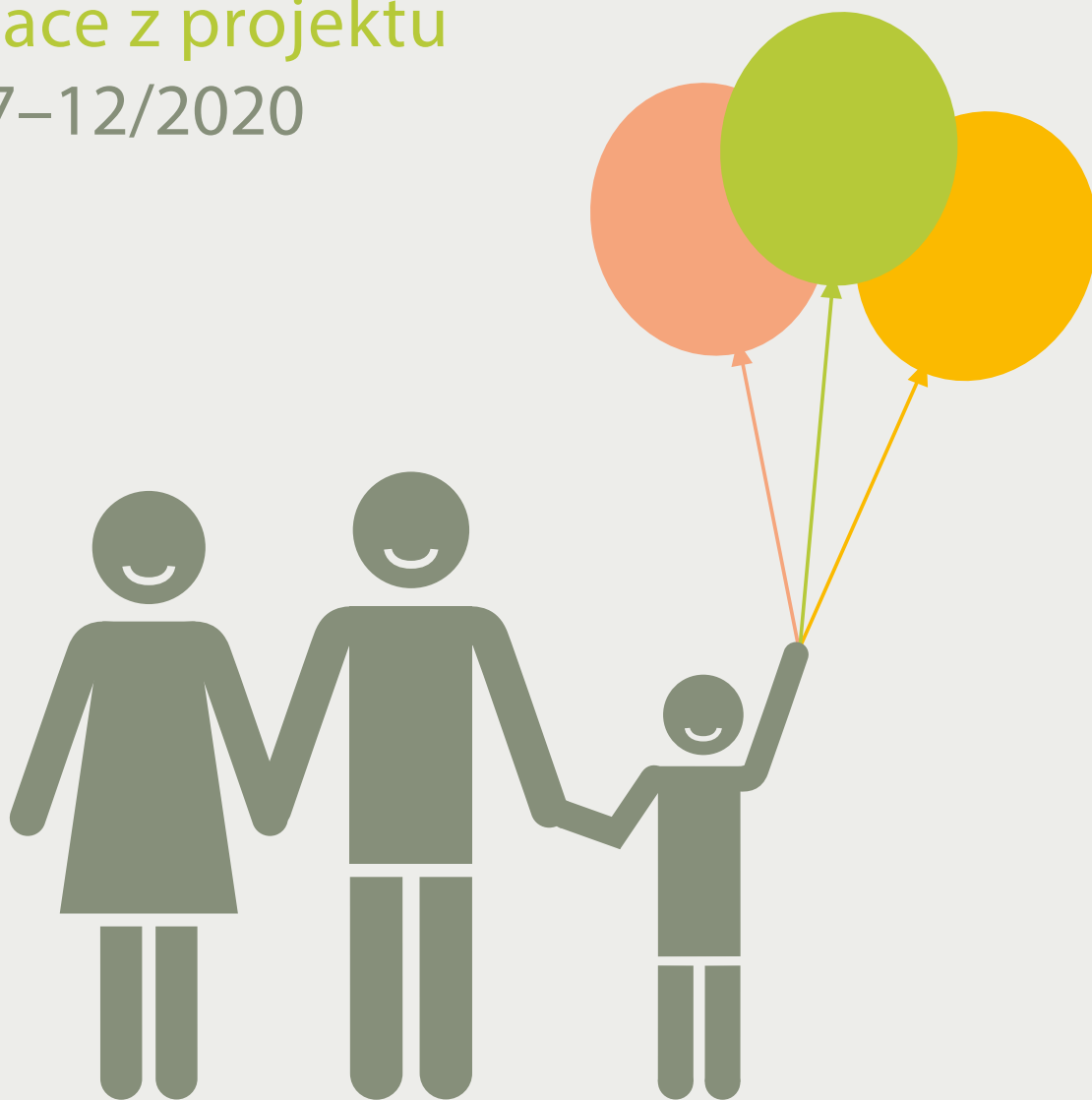

V POHYBU Č. 3

Informace z projektu
MPSV 7–12/2020

Podpora systémových změn v oblasti služeb péče
o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice

Ministerstvo práce a sociálních věcí

www.pravonadetstvi.cz

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

PRÁVO NA DĚTSTVÍ

PF 2021

DÍKY, ŽE POMÁHÁTE DĚTEM,
ABY MOHLY BÝT V RODINÁCH.

PŘEJEME VÁM ŠTASTNÝ
NOVÝ ROK 2021.

PRÁVO NA DĚTSTVÍ

Děkujeme 11 leté Elišce I. za poskytnutí jejího díla.

V POHYBU potřetí

Vážené kolegyně, vážení kolegové,

rádi bychom vám představili třetí číslo Zpravodaje V POHYBU, kterým přinášíme průběžné informace o projektu Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice. I přes komplikace spojené s pandemií COVID-19 jsme aktivity projektu rozšířili do dalších krajů, obcí a ústavů, a proto chceme, abyste věděli vše důležité.

Soustředili jsme se například na vytvoření podrobnějších **metodických materiálů** pro pracovníce a pracovníky OSPOD v oblasti vyhodnocení situace dítěte a rodiny a tvorby individuálních plánů ochrany dítěte. Zahájili jsme sérii pravidelných praktických **workshopů** „Vyhodnocování a IPOD krok za krokem“, které budeme pořádat pro pracovníky OSPOD i v tomto roce.

Na co jsme zaměřili třetí číslo zpravodaje?

Přiblížíme vám některé pomocné **nástroje**, které mohou využít pracovníce a pracovníci OSPOD při práci s ohroženými dětmi a rodinami a které slouží k zprehlednění situace dítěte či bližšímu navázání vztahů s dítětem a rodinou.

V rozhovorech s garanty aktivit se věnujeme např. tématu **důležitosti spolupráce pracovníků OSPOD a pobytových zařízení**; co může přispět k důvěrnější komunikaci pracovníků OSPOD s dětmi (aktivita Systematické návštěvy ústavních zařízení) a mnoha dalším oblastem.

V závěru najdete tipy na články související s tématy sociálně-právní ochrany dětí a výzkumy v oblasti ústavní péče, které byly zveřejněny na podzim 2020.

Aktuální číslo zpravodaje najdete na našem projektovém webu: www.pravonadetstvi.cz, kam průběžně vkládáme aktuality z projektu či články související s oblastí sociálně-právní ochrany dětí. Zpravodaje najdete [ZDE](#). **Uvítáme i vaše podněty a zpětnou vazbu ke zpravodaji.**

Děkujeme za vaši práci s ohroženými dětmi a rodinami a přejeme šťastný nový rok.

Mgr. Kristýna Jůzová Kotalová

Vedoucí oddělení koncepce ochrany práv dětí a transformace služeb pro rodiny a děti

Vedoucí projektu Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Všeobecné informace k projektu

Cílem projektu je:

Metodicky podpořit pracovníky a pracovnice OSPOD ve strukturovaném vyhodnocování a individuálním plánování práce s dítětem umístěným v pobytové péči a jeho rodinou, prostřednictvím návštěv pobytových zařízení ověřit návaznost práce s dítětem a rodinou, krajům poskytnout doplňující informace o využitelnosti kapacit místní sítě služeb.

Čemu jsme se v tomto období věnovali?

Šíření nákazy COVID-19 a s ní související omezující opatření přinesly velké výzvy (nejen) projektu.¹ Protože jeho aktivity jsou postaveny na přímé podpoře praxe – konzultacích s OSPOD a návštěvách pobytových zařízení – bylo třeba operativně zvážit možnosti naše i našich projektových partnerů a nalézt způsoby, jak pokračovat dál. Ukázalo se, že školení i konzultace s OSPOD je docela dobře možné vést na dálku, a tento způsob dokonce umožní širší účast a vyšší frekvenci workshopů i konzultací. Stejně tak ve chvíli, kdy jsou omezeny návštěvy ústavů, je možné se intenzivně věnovat zpracování doposud získaných dat. Detailnější informace najdete v představení jednotlivých aktivit.

Nouzový stav bezpochyby přinesl náročné situace i samotným pracovníkům OSPOD a pobytových zařízení. **Rádi bychom jim proto touto cestou poděkovali za jejich nasazení a odpovědný přístup umožňující zachování práv dětí i v těchto nelehkých podmínkách.**

¹ Stanoviska, doporučení MPSV související s nouzovým stavem a výkonem sociálně-právní ochrany dětí jsou součástí **samostatné sekce na webu MPSV**, kam byly průběžně doplňovány, a to [ZDE](#). Na tuto sekci rovněž odkazuje banner na projektovém webu www.pravonadetstvi.cz.

Přehodnocení situace dětí v ústavní péči

Cílem aktivity je:

Metodická podpora OSPOD při zpracování strukturovaných vyhodnocení situace dítěte a rodiny a individuálních plánů ochrany dítěte (IPOD) u těch dětí a dospívajících, kteří jsou v době realizace projektu umístěni v pobytové péči (tj. ve všech typech ústavů v rezortu školství, zdravotnictví a sociálních věcí, včetně ZDVOP). Metodické konzultace se zaměřují na obsahové pojetí provedeného vyhodnocení a IPOD, které jsou oporou pro rozhodnutí o umístění dítěte do pobytové péče (jakožto dočasného opatření), stanovení aktivního cíle této péče, termínu naplnění cílů péče, vymezení osob odpovědných za naplnění cílů a kritérií, jejichž prostřednictvím bude naplnění cílů ověřeno. Vyhodnocování a plánování práce s dítětem a rodinou poté, co bylo dítě umístěno do pobytové péče, je vnímáno jako jeden z nejsložitějších úkolů OSPOD.

Rozhovor – zeptali jsme se garantky aktivity Petry Ďuraško Mádlové

Můžeš shrnout, jak pokračuje metodická podpora pracovníků OSPOD?

V tomto období jsme spolupracovali s pracovníky OSPOD v 5 krajích (v Ústeckém, Jihomoravském, Olomouckém, Karlovarském a Pardubickém kraji). Ke konci roku jsme započali spolupráci s pracovníky OSPOD Moravskoslezského kraje. V praxi proces spolupráce vypadá tak, že se naše odborná metodička či odborný metodik spojí s kontaktní osobou na daném pracovišti OSPOD a společně se domluví na zaslání určitého počtu vyhodnocení a IPOD dětí aktuálně umístěných v různých zařízeních pobytové péče. Následně metodik zpracuje dokument s názvem **Metodická revize**, který obsahuje podněty a připomínky k celkovému pojetí principu vyhodnocování a tvorby IPOD v rámci zaslání vyhodnocení situace dítěte. Součástí metodické podpory jsou i podněty k vyhodnocení jednotlivých oblastí, konkrétní otázky či příklady identifikace potřeb dítěte, ochranných a rizikových faktorů, podněty ke zpracování analytické části a následnému překlopení zjištěných poznatků do IPOD. Pracovník OSPOD tak obdrží **konkrétní doporučení a vodítka, jak dané vyhodnocení a IPOD uchopit**. Metodičtí pracovníci jsou jednotlivým OSPOD k dispozici pro **další konzultace**, které probíhají jak formou revizí, tak přes e-mail či telefonicky. V některých případech využíváme i videohovory či jiné druhy online komunikace. Osobní setkání není v současné době bohužel možné realizovat.

V tomto období jsme rovněž **ukončovali první vlnu spolupráce s některými OSPOD**. Naším cílem je zajištění metodické podpory v rámci projektu ve všech krajích ČR, proto postupně oslovujeme další pracoviště OSPOD. Zástupcům krajských OSPOD následně předáváme **souhrnou zprávu**, která obsahuje informace o realizaci aktivity v daném kraji, spolupráci s OSPOD v rámci vyhodnocení/IPOD, kde je prostor pro rozvoj a další metodickou podporu apod. Tato zpráva je v anonymizované podobě (neuvádíme informace z konkrétních pracovišť OSPOD).

Jaké jsou ohlasy pracovníků OSPOD na metodickou podporu?

Máme radost, že pracovníci i pracovníky OSPOD spolupráci vítají. Co často oceňují, je rozšíření pohledu na informace, které je důležité zjišťovat u dítěte/rodiny v rámci jednotlivých oblastí relevantních pro vyhodnocení situace dítěte a rodiny. Pracovníkům zasíláme **konkrétní otázky**, co je možné dále mapovat např. v oblasti identity, bezpečí, učení se, rodinných a sociálních vztahů a další. Další optikou je zkoumání rizik a naplňování potřeb i v prostředí zařízení pobytové péče (v dětském domově, DOZP apod.) – např. jak je rozvíjena a podporována samostatnost dítěte (viz Tip pro praxi č. 1), jaké podněty dítě dostává, zda má možnost setkávat se s vrstevníky mimo zařízení, kdo je zde pro něj blízkou osobou, jak je zajištěno bezpečí dítěte, jak se dítě v zařízení cítí apod.). S pracovníky jsme

se shodovali v tom, že mnohdy nestačí pouze informace „tuto oblast zajišťuje DD“ (které se ve vyhodnoceních někdy objevovaly), ale je nezbytné danou oblast popsat adekvátními informacemi, abychom získali komplexní náhled na situaci dítěte.

S pracovníky OSPOD jsme rovněž sdíleli nejen konkrétní příklady, jak identifikovat a definovat potřeby dětí, ale i vodítka k provedení analytické části a tvorbě IPOD, což pro pracovníky obvykle bývá nejnáročnější část.

Jaké nové materiály pro OSPOD vznikly?

Pro pracovníce a pracovníky OSPOD jsme připravili **aktualizované formuláře pro záznam podrobného vyhodnocení situace dítěte a rodiny a tvorby individuálního plánu ochrany dítěte (IPOD)**. Tyto materiály navazují na metodické materiály, které byly vytvořeny v roce 2012 a 2014. Praxe v zaznamenávání informací o potřebách dítěte a vyhodnocení situace dítěte a rodiny, včetně tvorby IPOD, je napříč kraji velmi různorodá. Z mnoha vyhodnocení např. není zřejmé, čím je dítě ohroženo a co konkrétně se musí v péči rodičů a jejich kompetencích změnit, aby se dítě mohlo vrátit domů. Cílem stávajících vzorů je klást **větší důraz na záznam potřeb dítěte a zhodnocení rizikových a ochranných faktorů, včetně plánování podpory rodině a zhodnocení efektivity této podpory**. Jednoduše řečeno, z vyhodnocení a následného plánu ochrany dítěte musí být zřejmé, co se má změnit, aby došlo k eliminaci ohrožení a dítě mohlo vyrůstat v rodině.

Nové formuláře vyhodnocení/IPOD jsou **ze strany MPSV doporučující a odpovídají požadavkům současné legislativy a praxe**. V přípravě jsme se snažili zohlednit i připomínky zástupců krajů.

Dále jsme připravili **praktické školící materiály**, které zasíláme účastnicím a účastníkům workshopů (blíže viz dále), a stručného **průvodce nástroji**, které může OSPOD využívat při spolupráci s dítětem a rodinou (pozn. o nástrojích se zmíníme v další rubrice).

Jsou k dispozici nějaké konkrétní příklady, jak s novými formuláři pracovat?

Ano, lze je nalézt v [Průvodci k formulářům](#), ve kterém je uvedeno i několik konkrétních příkladů, jak zaznamenávat popis sledovaných oblastí (př. emoční vývoj a chování, identita, bezpečí aj.), včetně příkladů záznamů potřeb, rizik a ochranných faktorů. Ráda bych ještě doplnila, že smyslem určitě není zahlcovat OSPOD papírováním, ale naopak naší snahou bylo strukturovat tento základní nástroj pro práci s ohroženými dětmi a rodinami tak, aby byl přehledný a dával dostatečný prostor OSPOD pro zhodnocení rizik, nenaplněných potřeb pro stanovení IPOD.

Proto jsme např. vymezili samostatný prostor u každé oblasti na **popis potřeb dítěte, rizikových a ochranných faktorů (viz Tip pro praxi č. 2)** a dále pak prostor pro **samostatnou analytickou část**, která je základem pro stanovení účinného IPOD. Novinkou je zde i prostor pro **závěr z analýzy**, kde si pracovník OSPOD může shrnout, **co je to nejdůležitější pro ochranu dítěte, na co je třeba reagovat v IPOD** (viz Tip pro praxi č. 3). Součástí Průvodce v části týkající se IPOD je i vzorová ukázka cílů, kroků a kritérií účinnosti. V rámci metodické podpory si rovněž s pracovníky připomínáme, že důležitá je kvalita zaznamenaných informací, nikoliv kvantita.

Věříme, že stávající Průvodce může být dobrým vodítkem pro pracovníce a pracovníky OSPOD při jejich práci s dítětem a rodinou. Pro inspiraci, zejména co se týká záznamu sledovaných oblastí, je možné stále využívat i **vzorový případ Sáry**, holčičky s postižením, který je součástí stále platného **Manuálu vyhodnocování situace dítěte a rodiny a tvorby IPOD z roku 2014**. Všechny metodické materiály jsou k dispozici v sekci [Metody a nástroje](#) na webu [pravonadetstvi.cz](#).

Jak pokračovalo vzdělávání pracovníků OSPOD a co je dále v plánu?

Na úvodní semináře, které zatím proběhly ve 12 krajích (účastnilo se jich přes 330 zástupců OSPOD), jsme navázali **praktickými workshopy „Vyhodnocování a IPOD krok za krokem“** pro pracovníce a pracovníky OSPOD. Oproti seminářům, jejichž cílem bylo představit aktivitu a připomenout hlavní principy vyhodnocování a IPOD, jsme pojali workshopy především prakticky. S ohledem na pandemii COVID-19 probíhají workshopy online formou. Doposud jsme realizovali **5 workshopů**, kterých se zúčastnilo 54 pracovníků OSPOD². Během workshopu sdílíme praktická cvičení, pracujeme s kazuistikami, procházíme jednotlivé fáze procesu, tvoříme cíle a opatření aj.

Workshopy jsme zatím realizovali pro OSPOD, se kterými jsme již zahájili spolupráci v rámci metodické podpory. V roce 2021 budeme v realizaci pokračovat a budeme se snažit nabídnout workshop pro všechny kraje. Každý účastník po akci obdrží prezentaci a související **praktické materiály**, ve kterých je možné najít inspiraci, jak zaznamenávat informace do vyhodnocení, jak zachytit potřeby dítěte, včetně ukázky tvorby IPOD atd. Jednotlivé OSPOD oslovujeme konkrétní pozvánkou, základní informace o vzdělávání je však možné sledovat i na webu právona-děství, v sekci [Konference a semináře](#).

Ráda bych ještě zmínila, že na konci listopadu proběhlo též **pilotní vzdělávání zaměřené na oblast vyhodnocování/tvorby IPOD u dětí s postižením**. Workshop byl určen pracovníkům a pracovníkům OSPOD Zlínského kraje a realizován byl ve spolupráci s organizací LUMOS. V příštím roce bude toto vzdělávání zajišťováno lektorkami z MPSV a bude nabídnuto dalším krajům.

² Kapacita workshopu je z důvodu interaktivity programu omezena na cca 12–15 připojených počítačů.

Tip pro praxi č. 1

Příklady okruhů témat – co je důležité sledovat v oblasti Samostatnosti a sebeobsluhy u dětí v pobytové péči

Ve vztahu k dítěti:

- do jaké míry se může dítě zapojit do provozu zařízení (vaření, úklid, praní, žehlení...),
- jak vnímá svou samostatnost, jak se ve své roli cítí, co všechno samostatně dělá nebo by dělat chtělo (vč. srovnání s vrstevníky),
- jestli je mu ponechán odpovídající prostor dělat věci samostatně,
- jestli je mu svěřena zodpovědnost za jeho věci i věci sdílené s ostatními,
- jakým způsobem se učí hospodařit s financemi,
- kdo mu poskytuje největší podporu při osvojování si nových dovedností, zda vnímá ze strany pečovatelů podporu jako dostatečnou,
- do jaké míry je mu umožněno spolurozhodování o záležitostech týkajících se jeho osoby,
- jak se cítí připraveno na budoucí samostatný život,
- jestli cítí se být omezeno v rozvoji samostatnosti.

Ve vztahu k rodičům/pečujícím osobám:

- jak vnímají úroveň samostatnosti dítěte,
- do jaké míry zapojují dítě do chodu domácnosti, když je s nimi doma,
- do jaké míry se mohou vyjadřovat k tomu, co by dítě mělo ve svém věku zvládat, jak velká zodpovědnost by mu měla být svěřena.

Ve vztahu k pobytovému zařízení:

- jak je zajištěno, aby byl dítěti ponechán dostatečný prostor zapojovat se do provozních záležitostí a získávat zkušenosti mimo ústav,
- kdo a jak posuzuje úroveň samostatnosti dítěte s ohledem na jeho věk,
- jak je připravováno na opuštění zařízení po dosažení plnoletosti,
- jakým způsobem je vedeno k zodpovědnému hospodaření s financemi i majetkem,
- jak jsou zajištěny specifické individuální požadavky dítěte spojené s hygienou, stravováním, pohybem apod. (např. omezení vyplývající ze zdravotního hendikepu).

Tip pro praxi č. 2

Ukázka popisu oblasti Zajištění bezpečí a ochrany, včetně identifikace potřeb, rizik a ochranných faktorů (zdroj – Průvodce k formulářům, MPSV 2020)

ZAJIŠTĚNÍ BEZPEČÍ A OCHRANY

Zajištění bezpečného prostředí a ochrany adekvátně k věku a schopnostem dítěte; rozpoznání rizik pro dítě; ochrana dítěte před násilím, šikanou, zneužíváním; podpora dítěte v ochraně před riziky souvisejícími s užíváním návykových látek, šikanou, týráním, intimním životem, komerčním sexem apod.; **uveďte, jakou podporu rodina využila a s jakým výsledkem.**

Např.

Denisa (14 let, VÚ) má dle psycholožky tendence velmi rychle navazovat vztahy, které pro ni však mohou být rizikové, chová se provokativně, díky vyspělému fyzickému vzhledu působí starším dojmem. Náklonnost projevuje především k dospělým mužům, o kterých mluví s obdivem a je k nim nekritická, snaží se jim zalíbit. Při útěcích z domova pobývala s lidmi bez domova, kteří se pohybují v okolí autobusového nádraží. Sdělila, že si od nich brala alkohol a cigarety. Na otázku, zda došlo s některým z nich k nějakým intimnostem, reagovala odmítavě. Ve škole byla dle svých slov šikanovaná od jiných dívek ze třídy – prý jí záviděly její vzhled a to, že se líbí mužům. Občas došlo na hádky i na menší fyzické potyčky. Třídní učitelka toto potvrdila. Rivalitu Denisa také cítí v samotném zařízení, prý si ale dokáže sjednat respekt, protože je větší a silnější, než většina ostatních přítomných dívek.

Babička nechávala Denisu často do pozdních večerních hodin venku, o to, kde byla, se příliš nezajímala, je prý už dost velká. Na toto téma s ní bylo ze strany OSPOD opakovaně komunikováno, babička slíbila, že se bude snažit na Denisu více dohlížet, příliš se toho však nezměnilo. Denisa situaci popisovala podobně, cítí se být vyspělejší a samostatnější než jiné děti v jejím věku.

Potřeby dítěte:	<i>Např.</i> Denisa potřebuje získat náhled na vlastní chování k mužům a okolí (spolužačky, ostatní dívky v zařízení) a pochopit rizika z něj plynoucí. Denisa potřebuje ochranu ze strany dospělé osoby (aby bylo zajištěno její bezpečí před zneužitím).
Ochranné faktory:	<i>Např.</i> Denisa je aktuálně pod dohledem vychovatelů zařízení. Babička je celkem otevřená se o výchově Denisy bavit. Denisa dokázala sama sebe v rizikových situacích ochránit.
Rizikové faktory:	<i>Např.</i> Denisa bude nadále vyhledávat rizikové kontakty. Denisa bude mít díky svému chování problematické vztahy s vrstevníky. Babička i přes doporučení a konzultace s pracovníky OSPOD prozatím nebyla schopna na Denisu více dohlížet.

Tip pro praxi č. 3

Ukázky závěru analýzy (zdroj – Průvodce k formulářům, MPSV 2020)

ZÁVĚR Z ANALÝZY VYHODNOCENÍ

Shrňte nejdůležitější zjištění z provedené analýzy a seřadte je dle závažnosti. Uveďte, co je třeba udělat pro ochranu dítěte, včetně možností podpory rodiny (např. co konkrétně se má změnit v rodičovských kompetencích). Tyto informace slouží jako podklad pro tvorbu IPOD.

Např. 1:

Na základě provedené analýzy se ukazuje, že Hana (7 let, DOZP) momentálně nemá oporu pro zvládnutí svých emočních výkyvů, což jí způsobuje problémy ve vztazích s vrstevníky i dospělými. Vzhledem k rané citové deprivaci je třeba zajistit Haně intenzivní podporu psychoterapeuta společně s dostatkem individuální pozornosti ze strany dospělých osob. Dále je třeba se zaměřit na rozvíjení rodičovských kompetencí u matky, především v oblasti zdravotní péče o Hanu a rozvíjení vzájemné citové vazby. Je též žádoucí zapojit do péče i otce Hany, OSPOD se jej bude znovu snažit kontaktovat.

Např. 2:

Tučně jsou v analytické části označeny potřeby, kterým je dle OSPOD třeba se věnovat v aktuálním IPOD. Jedná se především o Lukášovy potřeby v rámci zajištění stabilní vztahové osoby, získávání dovedností potřebných pro samostatný život a rozvíjení jeho nadání. Vzhledem k jeho věku (15 let) plynou z nezajištění těchto potřeb pro Lukáše velká rizika do budoucna. Ostatní potřeby uvedené v analytické části budou řešeny domluvou s pobytovým zařízením v rámci PROD.

Ohlasy z workshopů – Vyhodnocování a IPOD krok za krokem

Co pro účastnice a účastníky bylo nejvíce užitečné?

„Velmi mi pomohlo vysvětlení jednotlivých bodů. Rady, jakým způsobem k IPOD a celému vyhodnocení přistupovat, jak o celé problematice přemýšlet.“

„Online výuka byla velmi příjemná a hlavně přínosná. Líbilo se mi, jak celý seminář probíhal (jakým způsobem, komunikace se všemi apod.). Za mě velká spokojenost.“

„Praktické příklady k sestavení IPOD.“

„Synchronizace podrobného vyhodnocení s IPOD.“

„Praktické podněty, cvičení, jak správně formulovat cíle, jaký jazyk používat, jak třídit informace. Bylo cenné i zjištění, že by se i podrobné vyhodnocení mělo dát klientům přečíst a podepsat.“

Fotka týmu MPSV z přípravy online workshopu Vyhodnocování a IPOD krok za krokem

Pomocné nástroje v práci ohroženými dětmi a rodinami

Existuje celá řada pomocných nástrojů, díky kterým se mohou pracovníci a pracovníci OSPOD přehledně zorientovat v situaci dítěte a rodiny a využít je k plánování účinné pomoci. Některé pomáhají k navázání bližšího vztahu s dítětem či rodiči, jiné k zaznamenání změn v životě dítěte či při přechodu dítěte do nového prostředí.

Významnými nástroji jsou rovněž ty, které pomáhají **identifikovat rizikové a ochranné faktory** v životě dětí a rodin – jejich podrobný přehled lze nalézt např. v publikaci LUMOS [Vyhodnocování ochranných a rizikových faktorů v sociálně právní ochraně dětí](#).

Pro pracovníky OSPOD jsme připravili **stručného průvodce nástroji pro přehlednější vyhodnocování situace dítěte a rodiny**, včetně praktických ukázek. Tyto nástroje slouží např. k navázání vztahu s dítětem a rodiči, pomáhají zpřehlednit četnost a kvalitu vztahů v rodině a mohou tak přispět k efektivnějšímu zhodnocení, na co se v podpoře dítěte a rodiny zaměřit.³ K jejich použití není potřeba počítač, postačí psací potřeby a papír.

Jaké nástroje najdete v novém materiálu?

Název nástroje	Kdy nástroj využít?	Oblast podpory	Časová náročnost
ČASOVÁ OSA	Bodové zachycení podstatných momentů v životě dítěte a rodiny; zvědomění si kontinuity života	Identita, bydlení, stabilita, vztahy	15–20 min
GENOGRAM	Mapování osob v příbuzenském vztahu s dítětem; může poukázat na opakující se rodinné vzorce a na možnosti podpory v rámci širší rodiny	Identita, rodinné a sociální vztahy, širší rodina	15 min
CHRONOLOGIE	Rychlá orientace v situaci dítěte; efektivní u aktualizací; slouží k zaznamenávání úředních záznamů po sobě jdoucích, podpory a intervencí OSPOD či dalších odborníků; bývá součástí spisu	Všechny oblasti podpory	15 min ⁴
MAPA VZTAHŮ	Mapování vztahové sítě dítěte; orientace ve vlastních vztazích; doporučujeme vyplňovat spolu s dítětem či jemu blízkou osobou; zjišťujeme, zda má dítě dostatek neformálních vztahů ve srovnání s vrstevníky	Identita, rodinné a sociální vztahy, rodina a širší rodina, komunitní zdroje, zajištění bezpečí a ochrany	10 min
MAPA ZMĚN	Bodové zachycení podstatných momentů v životě dítěte a rodiny; ideální pro znázornění změn, které dítě doposud zažilo (změna pečovatелů, místa pobytu, přesuny dítěte v rámci zařízení, úmrtí v rodině atd.)	Stabilita, zajištění bezpečí a ochrany, emoční vývoj a chování, bydlení, identita	10 min
EKOMAPA, VZTAHOVÁ SÍŤ	Vizuální znázornění vztahových aktivit a vlivů (nejen příbuzenských); navázání vztahu s dítětem	Identita, rodinné a soc. vztahy, širší rodina, sociální prezentace, bezpečí a ochrana, emoční vývoj a chování	10 min

³ Nejedná se o absolutní výčet nástrojů, které je možné využívat. Další vhodné materiály můžete najít například zde: MPSV, sekce [Metody a nástroje](#), LUMOS, [Nástroje k vyhodnocování](#); AMALTHEA, [Metodika služby Podpora pro rodinu a dítě](#) a [Cesta k dítěti](#).

⁴ Informace je vhodné průběžně doplňovat.

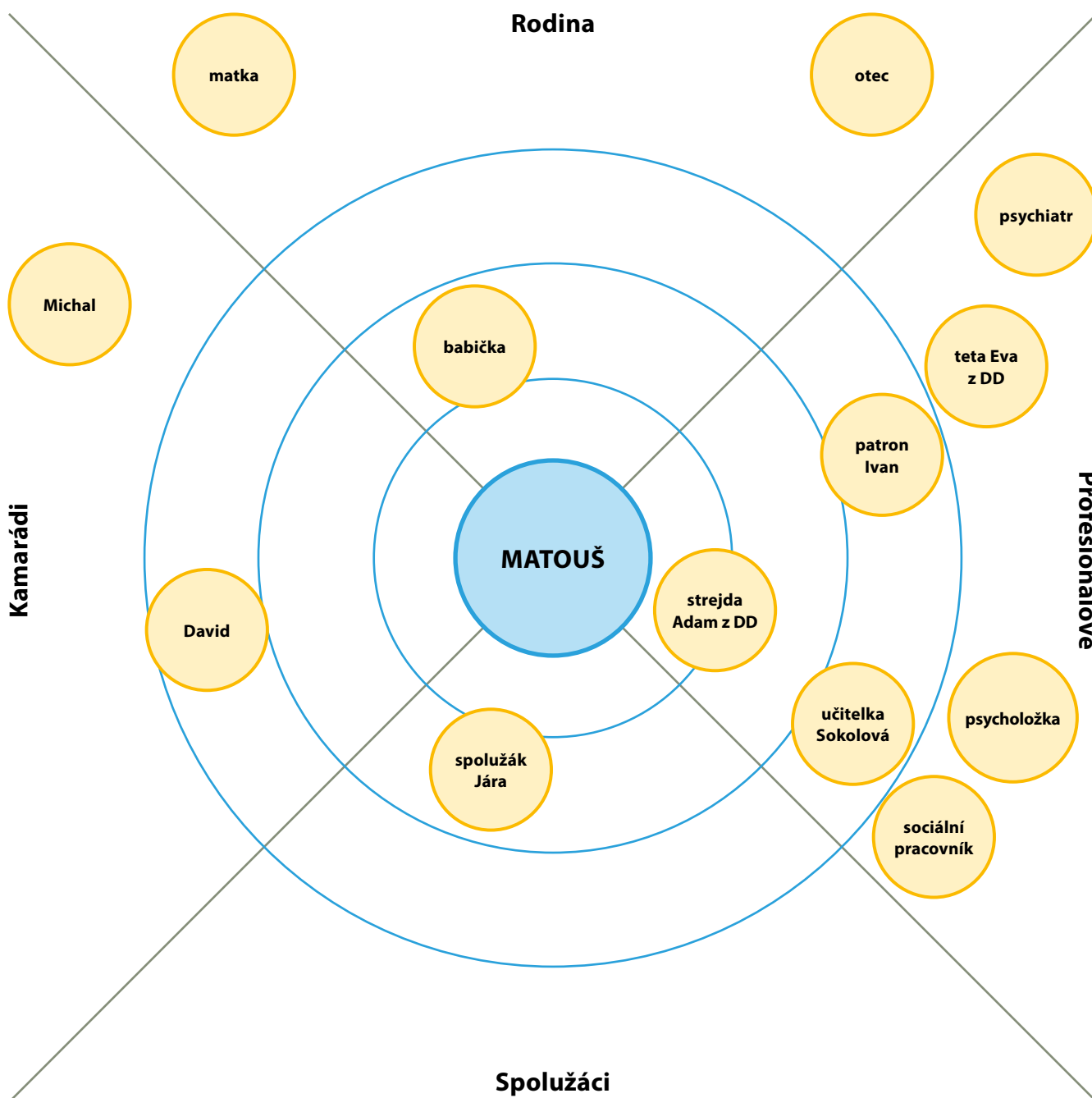
Ukázka nástroje – MAPA VZTAHŮ

Jedná se o nástroj, který:

- zobrazuje, **s kým** je dítě **v kontaktu a jak úzce**;
- pomáhá sledovat, kdo je aktuálně **součástí života dítěte**;
- ukazuje, zda je **rodina aktivně zapojena** do života dítěte.

Kdy jej použít?

- když se potřebují **orientovat ve vztazích** dítěte;
- když potřebuji sledovat, které **vztahy je potřeba posílit** (např. u dětí v pobytové péči mohou výrazně převažovat vztahy s profesionály, naopak mohou zcela chybět vztahy rodinné, s vrstevníky mimo zařízení apod.);
- když je žádoucí popsat, **kdo je pro dítě důležitý**.
- Je vhodné jej vyplnit spolu s dítětem či jemu blízkou osobou – důležité je vyznačení blízkých osob do 4 hlavních okruhů – RODINA, KAMARÁDI, SPOLUŽÁCI, PROFESIONÁLOVÉ.

Pozn. Jednotlivé kruhy znázorňují těsnost vztahů, tj. čím blíže osoba ke středu, tím bližší vztah.

Na co se nás ptáte – ukázky dotazů a odpovědí

V rámci spolupráce s pracovníci a pracovníky OSPOD se setkáváme s různými dotazy, ať už k procesu metodické podpory, k tvorbě vyhodnocení/IPOD či rolím OSPOD, včetně spolupráce s pracovníky pobytových zařízení.

Zveřejňujeme okruhy dotazů, které jsme zodpovídali. Na odpovědích spolupracujeme i s kolegy a kolegyněmi z oddělení koncepce ochrany práv dětí a transformace služeb pro rodiny a děti MPSV.

Ukazatel účinnosti kroků a opatření v IPOD

Dotaz: Pracovnice OSPOD má potíže v tvorbě IPOD v části „Ukazatel účinnosti kroků a opatření“. Není si jistá, zda se uvádějí v době, kdy bude vyhodnocovat kroky (zda a s jakým efektem byly plánované kroky splněny), nebo zda je důležité ukazatele účinnosti vyplnit již při stanovování cílů na začátku.

Ukazatel účinnosti kroků a opatření se stanovuje souběžně spolu s cíli IPOD, zjednodušeně je odpovědí na otázku: „**Podle čeho se pozná, že byl plánovaný cíl naplněn?**“

Např. Cíl: Petr zvládá samostatně připravit jednoduchou večeři.

Ukazatel účinnosti: Petr připravuje večeře minimálně 1x v týdnu.

Až bude OSPOD při dalším IPOD hodnotit splnění cílů, podívá se na ukazatel účinnosti a pokud je realita, že Petr večeři 1x v týdnu připravuje, tak byl cíl splněn.

Přepis textů odborných zpráv do formuláře vyhodnocení

Dotaz: OSPOD se ptá na to, zda má mít stejné údaje na dvou místech, tj. ve spisu a ve formuláři vyhodnocení. Uvádí, že přepisování zpráv odborníků je časově velmi náročné a zdržuje.

Formulář má nabídnout jasný pohled na aktuální situaci dítěte, proto je důležité, aby byl přehledný, srozumitelný a stručný.

Po jeho přečtení by se měl v situaci dítěte orientovat i jiný sociální pracovník, kterému se dostane spis do ruky.

Přepisování odborných zpráv do formuláře vyhodnocení je pro sociálního pracovníka nejen pracné, ale i zbytečné, a přemíra textu činí formulář zahlcený. Při mapování oblastí je vhodné opírat se o zjištění samotného pracovníka OSPOD získaná z pozorování, z osobního rozhovoru se zákonným zástupcem, učitelem, vychovatelem, ale zejména s dítětem samotným (dle věku a možností dítěte).

Odborné zprávy jsou spolu s ostatními dokumenty uloženy ve spise dítěte. V případě, kdy z nich vyplývají informace, které jsou pro aktuální situaci dítěte důležité, stačí v příslušné oblasti vyhodnocení údaje uvést a na podrobnou zprávu odkázat. Např. Oblast Zdraví: Kuba podstoupí v březnu 2021 operaci tříselné kýly (viz. Lékařská zpráva ze dne ...).

Vyhodnocování situace dítěte na útěku

Dotaz: OSPOD se ptá, jak vyhodnocovat situaci dítěte na opakovaném dlouhodobém útěku z ústavní výchovy, když o dítěti nemá žádné informace.

Vyhodnocování situace dítěte na útěku je jedno z nejnáročnějších. Při vyhodnocování je nutné považovat vše, co OSPOD neví o situaci dítěte za riziko. Hlavní **prioritou OSPOD je zajistit dítěti bezpečí a přístup ke zdravotní péči**. OSPOD při práci s riziky zvažuje, zda by zrušení daného opatření ústavní výchovy, které neplní svůj účel, nekompenzovalo extrémní ohrožení dítěte.

V praxi to znamená, že OSPOD v součinnosti s PČR zjistí, kde dítě je. Pokud je známo, kde dítě pobývá, je možné situaci alespoň základně ošetřit s ohledem na zajištění bezpečí, zdraví a základní péči o dítě, komunikací s dítětem a jeho rodinou. Pokud se dítě skrývá v důsledku nařízené ústavní výchovy, je možným řešením podat návrh na její zrušení, tj. snížení ohrožení dítěte. O tomto kroku je třeba informovat rodinu a blízké osoby dítěte, aby se dítě přestalo skrývat.

OSPOD jako hlavní koordinátor SPOD podporuje vytvoření a propojení podpůrné sítě pro dítě, za tím účelem oslovuje rodinu a další osoby, kterým na dítěti a jeho situaci záleží a **hledá optimální řešení situace, kdy ústavní výchova neplní svůj účel**, a naopak je pro dítě ohrožující.

Testování rodičů na návykové látky

Dotaz: OSPOD se ptá na to, jaké má kompetence ve vztahu k podezření na užívání návykových látek rodičem.

OSPOD nemůže provádět ani orientační vyšetření, ani vyzývat k podrobení se vyšetření na návykové látky (do nemocnice na odběr krve). To mohou bezpečnostní sbory, zaměstnavatel vůči zaměstnanci, ředitel školského zařízení ÚV/OV vůči chovanci, a správce letiště vůči pilotovi + eventuálně další profese ve zvláštních zákonech.

Zákon č. 359/1999 Sb. žádné oprávnění OSPOD v tomto smyslu neupravuje, a ani občanům v té souvislosti neukládá žádnou povinnost vyhovět / podrobit se výzvě. Z toho důvodu se také neproplácí z dotace pomůcky k orientačnímu testování, neboť by nešlo o výkon SPOD. OSPOD, jak již bylo uvedeno, nemůže osobu vyzývat

k podrobení se diagnostické zdravotní péči. S výše uvedenými výjimkami fakticky policejních předpisů v souvislosti s šetřením deliktů nebo za účelem ochrany osob a majetku, pravidla bez souhlasové zdravotní péče upravují zákon o zdravotních službách, popř. zákon o ochraně veřejného zdraví.

OSPOD nemůže ingerovat do působnosti ošetřujícího lékaře nebo krajské hygienické stanice. **Shrnutí: zákon o SPOD nesvěřuje OSPOD žádnou pravomoc v oblasti zjišťování užívání psychoaktivních látek, tudíž žádnou takovou kompetenci nemá.**

Majetkový opatrovník dítěte a střet zájmů

Dotaz: OSPOD se ptá na jeho kompetence u správy majetku dítěte, které je v dětském domově. Tuto správu majetku (finančního opatrovníka) vykonává Dětský domov. Sociální pracovnice z DD odmítá dítěti koupit sportovní pomůcky, které si přeje, a které by byly uhrazeny z prostředků dítěte. OSPOD je poručníkem dítěte. Jak dále postupovat?

Dle občanského zákoníku v této situaci dochází ke střetu zájmů a sociální pracovnice z DD nemůže být opatrovníkem v žádném rozsahu. **Viz § 63 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník:**

Opatrovníkem nelze jmenovat osobu nezpůsobilou právně jednat nebo osobu, jejíž zájmy jsou v rozporu se zájmy opatrovance, ani provozovatele zařízení, kde opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby, nebo osobu závislou na takovém zařízení.

Právní výklad: Opatrovníkem nelze jmenovat provozovatele zařízení, v němž opatrovanec pobývá nebo které mu poskytuje služby (např. zajišťuje nákupy, úklid, ubytování, zdravotní péči apod.). Je tomu tak z toho důvodu, že je na něm opatrovanec reálně závislý při zajišťování svých základních a periodicky se opakujících potřeb, aniž by jej k provozovateli zařízení pojily rodinné nebo obdobné osobní vztahy, na jejichž základě by bylo logické uzavřít, že opatrovník svého postavení poskytovatele služeb nezneužije. Provozovatelem zařízení je třeba

rozumět i fyzickou nebo právnickou osobu, která svojí právní subjektivitou zaštiťuje zařízení, jež opatrovanci služby poskytuje, případně i osobu, která přímo nebo zprostředkovaně poskytovatele služeb ovládá (např. jako společník, statutární orgán nebo člen). Jde sice o extenzivní výklad, odpovídá však smyslu § 63 občanského zákoníku. Lze se domnívat, že § 63 je třeba vztáhnout i na situace, kdy je opatrovník ustanoven osobě, která má plnou způsobilost k právním úkonům (§ 469).

Činný by měl být především ORP, je-li jmenován veřejným poručníkem dítěte. Pro poručníka totiž neplatí omezení, jde-li o návrhová oprávnění taxativně stanovená v zákoně 359/1999 Sb., zejména v § 14 odst. 1. Naopak, poručník podle § 928 odst. 2 obč. zák., „má vůči dítěti zásadně všechny povinnosti a práva jako rodič, ale nemá k dítěti vyživovací povinnost“. Je tedy v postavení zákonného zástupce a má vůči opatrovníckému soudu aktivní legitimaci v plném rozsahu, včetně oprávnění navrhnout změnu opatrovníka pro správu jmění nebo jeho odvolání bez dalšího (pak správu jmění bude poručník vykonávat sám).

Vzhledem k tomu je vhodné si dožádat rozsudek soudu, kterým je uvedena pracovnice opatrovníkem pro správu jmění jmenována. **A případně usilovat o změnu, protože zde dochází k porušení zákona a úlohou OSPOD je hájit zájem dítěte.**

V tomto ohledu je možné též dále mapovat, z jakých důvodů zařízení odmítá chlapci koupit výstroj na sport a zda to probírali s chlapcem, který by měl mít možnost se k tomu vyjádřit a měl by znát důvod, proč mu to zamítl. Náklady spojené s volnočasovými aktivitami dětí jsou přirozenou součástí nákladů na péči o nezletilého. Pokud chlapec prostředky na nákup výstroje disponuje a nebylo jasně vymezeno, z jakého důvodu mu nemohou být poskytnuty, nemělo by mu být právo na koupi upíráno.

S pracovníci lze hovořit např. na téma souvislosti s identitou a dopadu na chlapce – když mu odmítají dovolit tak základní věc jako něco vlastnit. Je důležité zjistit, jak se chlapec cítí, jaký to má vliv na jeho postavení v kolektivu apod. S identitou souvisí i potřeba mít něco svého, něco vlastnit, zároveň za to mít zodpovědnost.

Nabídka individuálních konzultací pro pracovníky a pracovnice OSPOD

Nevíte si s něčím rady v oblasti vyhodnocování/IPOD, obraťte se na nás – využijte možnosti konzultace. Obracejte se na odborné metodičky a metodiky, kteří s vámi již navázali kontakt.

Případně se můžete obrátit na garantku aktivity Petru Ďuraško Mádlovou
e-mail: petra.durasko@mspv.cz,
tel.: 221 922 023, mobil: 776 295 278.

Systematické návštěvy ústavních zařízení

Cílem aktivity je:

Provést vyhodnocení potřeb dětí umístěných v ústavní péči. Pobytem v ústavní výchově dochází k významné změně potřeb dítěte a způsobu, jakým jsou naplňovány. Zároveň je třeba zohlednit podmínky konkrétních ústavních zařízení a úroveň spolupráce pracovníků ústavů, OSPOD a rodiny. Vyhodnocení potřeb poskytnout komplexní popis míry naplňování potřeb dětí v ústavech, a dále rozsah a obsah služeb, které by byly třeba k zajištění potřeb dětí ve vlastních nebo náhradních rodinách. V rámci aktivity jsou mapovány potřeby dětí v minimálně 250 ústavních zařízeních, spadajících do resortu ministerstev práce a sociálních věcí, školství i zdravotnictví.

Rozhovor – zeptali jsme se garanta aktivity Štěpána Bolfa

Jak probíhaly návštěvy ústavních zařízení v době pandemie COVID-19?

V „normálním“ stavu významná část aktivity, jejímž cílem je zmapovat naplňování potřeb dětí ve většině pobytových zařízení v ČR, probíhá v terénu – tedy v přímém kontaktu výjezdního týmu s dětmi a personálem zařízení. Řada protiepidemických opatření je však zaměřena právě na omezení kontaktu osob, na bezprostřední ochranu zdraví s cílem zabránění přenosu infekční choroby, a tato opatření měla vliv na realizaci aktivity. Během tzv. první vlny COVID-19, tedy na jaře 2020, stejně jako následně v období eskalace tzv. druhé vlny, tedy v říjnu až listopadu 2020, nemohly být návštěvy ústavních pobytových zařízení pro děti a mládež realizovány.

V těchto dopředu neplánovaných pauzách se tým aktivity, složený z metodických pracovníků, pracovníků výjezdního týmu a administrativní podpory, věnoval zkvalitnění podkladů využívaných při mapování potřeb či rozšiřování palety nástrojů na podporu komunikace zejména s dětmi pobývajících v ústavech. V podzimním období jsme se soustředili také na průběžnou analýzu zjištění z již proběhlých návštěv.

Kolik výjezdů doposud proběhlo? A jaká zařízení se vám podařilo navštívit?

Od zahájení projektu a prvních výjezdů na podzim roku 2019 do konce roku 2020 jsme dosud navštívili celkem **56 zařízení**. Z celkového počtu návštěv mají dosud nejvýraznější podíl dětské domovy, obvykle zřizované kraji, následované dětskými domovy se školou (bližší přehled návštěv dle typů zařízení viz graf č. 1).

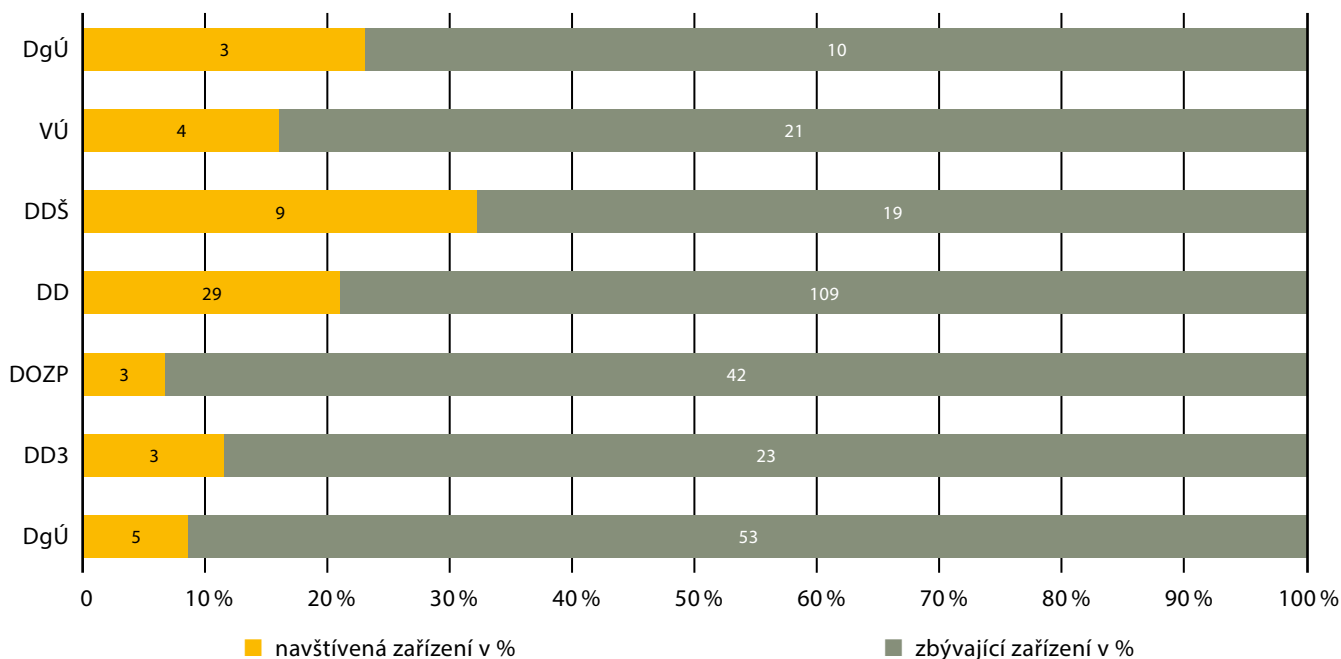
Aktuální rozčlenění již navštívených zařízení podle krajů ČR odpovídá tomu, jak jsme pokročili ve vyjednávání s našimi partnery, zejména se zřizovateli, kterými jsou nejčastěji kraje a ministerstva, zejména MŠMT. Souběžně pracovníci týmu řeší v souvislosti s návštěvami i řadu organizačních a logistických úkolů, včetně předchozí podrobné dohody o průběhu návštěvy s vedením konkrétního zařízení, zajištění dopravy pracovníků týmu do místa a z místa atd. Vlivem všech těchto okolností jsme dosud nejvyšší počet zařízení navštívili v Královéhradeckém kraji, v Pardubickém kraji a také v kraji Libereckém (podrobně viz graf č. 2). V dalším období plánujeme pokračovat ve stávajících celkem 11 krajích, kde jsme s návštěvami již započali, a zároveň rozšířit naši působnost i do 3 zbývajících krajů, kde dosud žádné návštěvy neproběhly.

Můžeš připomenout, co výjezdní tým sleduje během návštěv zařízení?

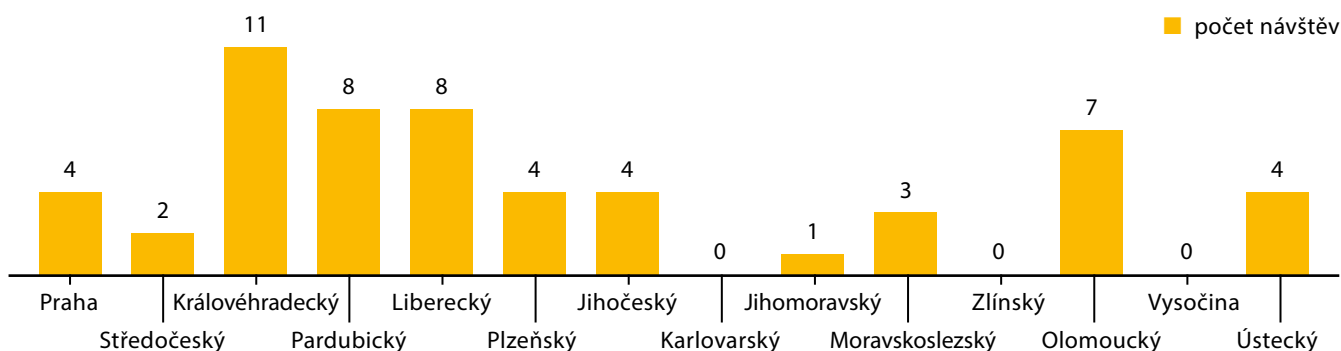
Během návštěv se zaměřujeme na mapování toho, jak se v konkrétních podmínkách ústavů daří naplňovat **potřeby dětí, zejm. s ohledem na naplnění potřeb v oblasti vztahů, učení, zdraví, bezpečí, chování a materiálního zajištění**.⁵ Zároveň se s ohledem na cíle projektu a na naši resortní příslušnost věnujeme průřezově napříč jednotlivými oblastmi potřeb i problematice **spolupráce OSPOD a ústavů**, včetně návštěv dětí v ústavech ze strany pracovníků OSPOD. Právě pracovníci OSPOD jsou klíčovými koordinátory péče o ohrožené děti.

⁵ Pozn. Tomuto tématu jsme se věnovali ve zpravodaji V POHYBU č. 2, více [ZDE](#).

Navštívená zařízení dle jednotlivých typů k 31. 12. 2020

Návštěvy ústavních zařízení v krajích k 31. 12. 2020

Jaké poznatky z výjezdů lze shrnout k návštěvám pracovníků OSPOD v zařízeních?

Dobrou zprávou je, že tyto návštěvy jsou v naprosté většině případů skutečně fyzicky realizovány⁶ – navzdory obtížnější dostupnosti některých zařízení a vzhledem k různě limitovaným kapacitám pracovníků OSPOD. Při vědomí omezení, daných zejména tím, že dosavadní zjištění jsou sebrána pouze ze vzorku zařízení, lze ale již nyní říci, že kvalita návštěv dětí pracovníky OSPOD je velmi různá. Poměrně často narazíme na konstatování ze strany pracovníků ústavů, že **návštěvy dětí jsou v nezanedbatelné míře formální**. V extrémních případech se může stát, že kontakt pracovníka OSPOD s dítětem není středobodem návštěvy ústavu, ale odehrává se v řádu několikaminutového rozhovoru, a dále se pracovník OSPOD soustředí na kontakt s pracovníky zařízení, na práci s dokumenty atd. Děti jsou přitom často kvůli návštěvě pracovníka OSPOD odvolávány ze školní výuky, někdy i na celý den. Častou formálností rozhovorů s pracovníky OSPOD potvrzují i děti, ač jejich vztah k návštěvám OSPOD je

ovlivněn i jinými faktory – např. přináší-li pracovník s sebou drobný dárek (obvykle sladkost), zejména menší děti mají návštěvy spojeny právě s tímto zážitkem a hodnotí je, zcela pochopitelně, pozitivně. Na druhou stranu, řada dětí o svých kurátorech mluví dobře a považují je za osoby, kterým důvěřují.

Jak vnímají návštěvy pracovníků OSPOD dle vašich zkušeností samotné děti a dospívající?

Děti i mladiství vesměs shodně uvádějí, že jim **není dostatečně zřejmá role pracovníků OSPOD**. Nevědí např. o tom, že se na pracovníky OSPOD mohou obrátit se žádostí o pomoc v případě, kdy jsou vystaveny šikaně,

⁶ Pozn. § 29 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, má pracovník OSPOD povinnost navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní či ochranná výchova či ochranné léčení nejméně 1 x za 3 měsíce.

nevhodnému zacházení či jinému zásahu do svých práv. Děti často váhají se sdělením osobnějších informací, neboť nevědí, zda pracovník dokáže s informacemi pracovat v jejich zájmu. Starší děti a mladiství někdy vnímají pracovníka OSPOD jako jednoho z aktérů, který se přímo podílel na jejich odtržení od rodiny, což opět komplikuje navození vztahu důvěry.

Během návštěv hovoříte s řadou dětí. Co by podle vás mohlo přispět k důvěrnější komunikaci dětí a pracovníků OSPOD?

Z našich dosavadních zkušeností s vedením rozhovorů s dětmi pobývajících v ústavních zařízeních vyplývá zejména následující:

- Děti i mladiství oceňují, **když se rozhovor odehrává co nejpřirozeněji**, a to jak kladením otázek a prostřednictvím míry pozornosti, která je v rozhovoru dítěti a jeho výpovědi věnována, tak i výběrem prostředí, kde se rozhovor odehrává.
- **Výběr prostředí** – je vhodné nechat dítě vybrat, zda si k prostředí rozhovoru vybere neutrální místnost v ústavu (často kancelář), nebo vlastní pokoj, anebo je mu příjemnější, aby se rozhovor konal ve venkovním prostředí, např. v zahradě či parku, které obvykle k ústavu patří, kde se dítě může cítit bezpečněji.

Po obsahové stránce je důležité:

- Aby rozhovory byly vedeny s ohledem na věk dětí, na jejich rodinnou situaci. Důležité je také **znát aktuální psychický a zdravotní stav dítěte**, přičemž je na straně ústavu, aby tyto informace pracovníkovi OSPOD dodal buď prostřednictvím sociálního pracovníka, (vedoucího) vychovatele či jiného informovaného pracovníka.
- Je nutné, **aby pracovníci OSPOD děti v rozhovorech nepodceňovali** a například nezjednodušovali skutečnosti ve větší než nezbytné míře, aby se dále nevyhýbali tématům, o kterých se předem domnívají, že jim děti nebudou rozumět, a aby naopak způsobem vedení rozhovoru dítě přijali **na úroveň rovnocenného partnera**, a podporovali jej v samostatnosti rozhodování a uvažování o vlastních životních perspektivách.
- Osvědčuje se **ptát se dětí na jejich názor a vidění věcí**, dotazovat se jich, zda chtějí sdělit něco, na co v rozhovoru zatím nedošlo atd.
- **Důvěra** – **zásadní je nezklamat důvěru dítěte**. Není tedy vhodné v danou chvíli slibovat nesplnitelné (např. naznačovat brzký odchod z ústavu, pokud je zřejmé, že se tak v blízké době nestane),

ale vysvětlit dítěti úřední postupy (které jsou i z pohledu dospělého aktéra často zdoluhavé, zbytečně složité a obtížně pochopitelné) co nejsrozumitelnějším způsobem, včetně vysvětlení, co který aktér, včetně dítěte a jeho rodiny má udělat, aby se situace posunula k lepšímu.

- **Informace o rodině – je zásadní citlivě podávat dítěti informace o jeho rodině:** situaci věrně a věcně dítěti popsat, ale vyvarovat se negativního hodnocení či dokonce podpory vytváření negativního obrazu rodičů v očích dětí, upozorňováním na nedostatečnost či neschopnost rodičů atd. Bohužel s podobnými tendencemi, tedy zobecňováním individuálních negativních zkušeností na celou skupinu „rodičů, kteří dali děti do ústavu“, jsme se setkali i na straně pracovníků ústavů.

Jaké máte poznatky ke spolupráci pracovníků OSPOD a pobytových zařízení v oblasti vyhodnocení situace dítěte a plánování s dítětem a rodinou?

Co se týče problematiky širší spolupráce OSPOD a ústavních zařízení, naše dosavadní zjištění zatím potvrzují platnost předpokladu, se kterým vznikala i aktuální projekt – a to, že klíčovou fází při práci s dítětem umístěným do ústavní péče je **fáze plánování podpory dítěte a rodiny, které musí mít vždy na zřeteli dočasnost pobytu dítěte mimo rodinu** a musí respektovat zájem o časný návrat dítěte z prostředí institucionalizované péče do původní rodiny či jiného typu individualizované péče (náhradní rodinná péče).

Kvalita plánování (resp. poskytování podpory ohroženému dítěti a rodině) je ovlivněna i kvalitou sdílení informací, procesem komunikačních toků mezi aktéry atd. V této souvislosti je třeba zmínit, že při návštěvách a rozhovorech s pracovníky ústavů narážíme na **rezervy ve sdílení dokumentace**, kterou vytvořil příslušný OSPOD před přijetím dítěte do ústavní péče, zejména se to týká **chybějících individuálních plánů ochrany dítěte (IPOD)**.

Můžeš přiblížit, v čem je důležité propojení spolupráce pracovníků OSPOD a pobytových zařízení?

Jak ukazují naše zkušenosti z návštěv, některé děti i po mnohaměsíčním pobytu v zařízení neměly vytvořený IPOD, či byl IPOD vytvářen dodatečně na základě informací, poskytnutých OSPODu ze strany ústavu apod. V takové situaci jsou pak ústavy při dalším plánování s dítětem, zejména při vytváření **plánu rozvoje osobnosti dítěte (PROD)**, nuceny vycházet pouze z dostupných, specifických a někdy nesourodých podkladů jiných

institucí (např. diagnostické zprávy, dílčí zprávy ze škol-
ských zařízení, policejní protokoly a soudní rozhodnutí
atd.), a také z vlastních zjištění z práce s dítětem, přičemž
ty získávají až během pobytu dítěte v zařízení. **A důleži-
té informace o situaci dítěte, jeho životním příběhu,
možných traumatech a jeho nenaplněných potřebách
pracovníkům ústavů chybí.**

Plánování realizované ústavem se pak zaměřuje spíše
na životní kompetence dítěte, vzdělání a jeho osobnost-
ní růst. Výjimečně se ale soustředí na jeho celkovou situ-
aci, na jeho vztahy v rodině a s dalšími blízkými, na do-
stupnost podpůrných služeb atd., což jsou informace,
jejichž zprostředkování (a dále i aktivní role v jejich ko-
ordinaci) je očekáváno od OSPOD. Pokud se to neděje, je
to **faktor, který přispívá k prodlužování pobytu dítěte
v péči instituce**, ač se v některých ohledech, se kterými
ústav umí pracovat – typicky vzdělávání, resp. školní do-
cházka či zajištění zdravotní péče – jsou potřeby dítěte
často naplňovány.

Faktem je bohužel také to, že **pouhá dostupnost IPOD
pro ústavu situaci leckdy neřeší** – i tam, kde ústav IPOD
získá, jsou **často tyto plány zpracovány nedostatečně** –
obvykle z nich nejsou zřejmé konkrétní a měřitelné kroky
a opatření, které je nutné udělat pro to, aby se zamezilo
ohrožení dítěte a došlo k naplnění potřeb dítěte, včetně
zapojení rodiny a dalších aktérů. Stěží pak mohou být tyto
materiály nápomocny příslušným aktérům, pokud chtějí
usilovat o co nejčasnější a bezpečný odchod dítěte z ústa-
vu do rodiny.

Jak na podporu spolupráce pracovníků OSPOD a ústavních zařízení, resp. provázání IPOD/PROD reaguje projekt?

Zde se setkáváme s kolegyněmi z aktivity zaměřené
na metodickou podporu pracovníků OSPOD v oblasti vy-
hodnocení situace dítěte a tvorby IPOD (blíže viz aktivita
Přehodnocení situace dětí v ústavní péči). Informace z ná-
vštěv sdílíme a v rámci metodické podpory se tým cíleně
soustředí na **podporu pracovníků OSPOD v kompeten-
ci individuálního plánování s dítětem a rodinou**, což je
pro pracovníky OSPOD obtížné. Během konzultací s pra-
covníky OSPOD se tým této aktivity věnuje tedy i otáz-
kám vyjasnění, **jak překloupat poznatky z vyhodnocení
situace dítěte do IPOD, jaké dílčí oblasti se hodí ošetřit
v PROD** a celkově podporuje pracovníky OSPOD v koo-
rdinační roli a nutnosti spolupráce se všemi relevantními
aktéry, včetně pracovníků pobytových zařízení. Hlavním
hlediskem přitom má být **dočasnost opatření pobyto-
vé péče**, které v danou chvíli řeší ohrožení dítěte. Úkolem
pracovníků OSPOD je dále hledat řešení, aby dítě mohlo
vyrůst v rodině (biologické či náhradní).

Výstupy z obou aktivit rovněž poslouží krajům, a dalším
zřizovatelům zařízení, kteří tak dostanou data o tom, kde
jsou limity v naplňování potřeb dětí, ve spolupráci OSPOD
a pobytových zařízení apod., jaké služby je třeba pro rodi-
ny a děti posílit. Více k této aktivitě shrne Michal Šíp – ga-
rant aktivity Tvorba krajského modelu sítě služeb pro ro-
diny s dítětem/dětmi umístěnými v ústavní péči a rodiny
odebráním dítěte/dětí ohrožené.

Tvorba krajského modelu sítě služeb pro rodiny s dítětem/dětmi umístěnými v ústavní péči a rodiny odebráním dítěte/dětí ohrožené

Cílem aktivity je:

Představit příklady dobré praxe v nastavování sítě služeb podporující naplňování práva dítěte na život v rodinném prostředí a analyzovat potřeby dětí umístěných aktuálně v pobytové péči na území ČR.

Na základě zjištěného předložit návrhy revizí místní sítě služeb (všech 14 krajů) pro děti a jejich rodiny a její relevanci vůči zjištěným potřebám a právům dětí na úrovni kraje. Výstupy týkající se krajských sítí budou komunikovány zejména v rámci kulatých stolů v jednotlivých krajích.

Aktivita vychází zejména ze souhrnných dat získaných v rámci aktivit zaměřených na Přehodnocení situace dětí v ústavní péči a Systematické návštěvy ústavních zařízení.

Rozhovor – zeptali jsme se garanta aktivity Michala Šípa

Co nového se událo v realizaci zakázky Tvorba analýzy pobytové péče?

Dodavatel obdržel jednotlivé podklady z realizovaných aktivit projektu, tj. zprávy z návštěv v zařízeních ústavní výchovy, metodické revize, vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a individuální plány ochrany dítěte (vše anonymizované). K těmto jednotlivým výstupům dostal i podrobné vysvětlení, dle jaké metodologie jsou výstupy získávány.

Krom toho dodavatel bez obtíží postupoval v realizaci plnění dle našeho harmonogramu, tj. se zabýval kontextuálním uvedením relevantních teoretických přístupů a postupů, týkajících se potřeb a práv dětí a nastavování sítě služeb; příkladům dobré praxe v nastavování sítě služeb podporující naplňování práva dítěte na život v rodinném prostředí; srovnávací analýze teorií o potřebnosti služeb, včetně služeb pobytové péče. V neposlední řadě se zabýval minulými a stávajícími strategiemi krajů, zaměřenými na zajišťování potřeb a práv dětí.

Zatím se nám s dodavatelem dařilo nezatežovat krajské kolegy dotazy či obecně potřebou součinnosti. Součinnost však bude v dalších fázích nezbytná, na což ale kraje dopředu upozorníme.

Jak se daří využívat zmiňované výstupy z dalších aktivit projektu? Nenarušuje plnění i situace kolem pandemie COVID-19?

Jeden z prvních požadavků na dodavatele byl, aby nám poskytl zpřesnění jeho metodologie na základě výstupů, které jsme mu předložili a okomentovali. Jinými slovy jsme požadovali formulace hypotéz, které budou v analýzách sledované. Tím jsme si blíže určili, jaký konkrétní druh informací a dat bude z výstupu dalších aktivit využíván. V současné fázi realizace zatím nejsou výstupy využívány, na ně dojde později. Ale už nyní máme od dodavatele ujištění, že jejich forma a obsah užitečně přispějí ke kvalitě a účely analýz a návrhových částí.

Co se pandemie týče, jak jsem výše naznačil, současná fáze realizace je zatím spíše povahy desk research (analýza sekundárních podkladů). S dodavatelem se nám daří komunikovat skrze on-line prostor a v tomto ohledu není průběh aktivity nijak narušen.

Můžeš stručně připomenout, co bude výstupem aktivity zaměřené na tvorbu krajského modelu sítě služeb?

Návrh Krajských modelů sítě služeb bude výsledkem „střetu“ dvou perspektiv – na jedné straně zjištěné nenaplněné potřeby dětí, na straně druhé služby (aktéři), které mohou v tomto ohledu pomoci.

Nenaplněné potřeby budou zjišťovány z několika zdrojů:

- analýzou IPOD, které poskytne aktivita Přehodnocování situace dětí v ústavní péči;
- z osobního dotazování bývalých klientů pobytových služeb;
- z dokumentů a výzkumných zpráv, které se tématem nenaplněných potřeb dětí ohrožených pobytovou péčí zabývají.

Perspektiva potřebných služeb bude založena na zdrojích:

- sumarizace relevantních služeb pro rodiny a děti za každý kraj;
- součinnost s expertním panelem, který by měl zahrnovat relevantní aktéry a stakeholdery, kteří mají přehled o limitech či příležitostech, kterými kraje disponují;
- návrhy dílčích cílů a priorit, vycházející zejména ze sociodemografických specifík daných krajů.

Kdybych to měl shrnout, námi předložené návrhy mohou krajům **pomoci stanovovat si priority ve tvorbě strategických materiálů**, skrze které bude docházet k viditelnému přehodnocování účelnosti a účinnosti pobytových zařízení. Kraje získají **data o službách, které děti a rodiny na jejich území potřebují**, s cílem, aby děti mohly vyrůstat ve svých rodinách, popřípadě rodinách náhradních.

Tipy na materiály / oborové články / zdroje informací pro praxi

Níže naleznete odkazy na aktuality či zdroje informací, které se mohou hodit v praxi sociálním pracovníkům v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, i pracovníkům z oblasti školství či zdravotnictví, ať už přímo při práci s dětmi a rodinami, nebo pro jejich přehled.

- **Jak hovořit s dětmi o koronaviru – letáky pro děti, i pro pečovatele**

- na podzim jsme aktualizovali letáky, které vznikly již s první vlnou COVID-19. Najdete je v sekci [sociálně-právní ochrana dětí na webu MPSV](#). Letáky obsahují tipy na užitečné materiály, které lze využít při komunikaci s dětmi a dospívajícími v době nouzového stavu. Jedná se o tři typy letáků – pro děti, které jsou ohrožené, ale jsou doma; pro děti v pobytových zařízeních a pro profesionály, kteří dětem poskytují pomoc.

- **[Vláda schválila Národní strategii ochrany práv dětí 2021–2029](#)**

- informace ke schválené strategii, jejímž hlavním cílem je zajistit všem dětem bezpečný život v rodinném prostředí.

- **[Časová osa, mapa vztahů či mapa změn? Rychlý průvodce nástroji, které využívají pracovníci OSPOD při práci s ohroženými dětmi a rodinami](#)**

- představení nového materiálu MPSV, který obsahuje přehled některých nástrojů pro práci s ohroženými dětmi a rodinami.

- **[Novinky z oblasti plánování ochrany dítěte – aktualizované formuláře vyhodnocení a IPOD pro sociální pracovníce a pracovníky OSPOD](#)**

- shrnutí informací o nových formulářích MPSV pro OSPOD, včetně Průvodce k formulářům a odkazy na řadu pomocných nástrojů k nástroji vyhodnocování situace dítěte a rodiny/tvorby IPOD.

- **[Dítě v pobytové péči – specifika vyhodnocování situace dítěte a rodiny a individuálního plánování](#)**

- článek zveřejněný v časopise Sociální práce / Sociálna práce, č. 5/2020.

- **[Sítování služeb – věda, nebo samozřejmost?](#)**

- článek zveřejněný na portálu Sociální práce / Sociálna práce, k č. 5/2020.

- **[Jak na participaci? Nový metodický průvodce z dílny LUMOS](#)**

- příručka obsahující zkušenosti s realizací zapojování mladých lidí. Obsahuje i praktické přílohy a „know how“, jak založit participační skupinu, jak ošetřit bezpečí členů skupiny, na co dále myslet, jak získávat zpětnou vazbu od mladých lidí a mnohé další tipy.

- **[Možná hledají právě vás? Nová brožura o cestách k pěstounství](#)**

- informace o brožurce Pardubického kraje, včetně propojení na materiály MPSV k problematice pěstounství – letáky, infografika Cesta pěstouna a další.

- **[„Nazýváme věci pravými jmény“. Co zaznělo na konferenci: Bezpečné vztahy od dětí. Prevence domácího a sexuálního násilí u dětí a mladistvých](#)**

- shrnutí příspěvku z konference Úřadu vlády, včetně odkazů na videa – Když doma není bezpečno; Otevřeně o intimitě, sexu a lásce; Bezpečně na síti.

Výzkumy

• Bývalé kojenecké ústavy v roce 2020

Výzkum organizace LUMOS zveřejněný v září 2020. Podrobnou zprávu i shrnutí výzkumu, včetně infografiky, je možné nalézt [ZDE](#).

Šetření proběhlo ve všech kojeneckých ústavech v ČR (100% návratnost, tj. 26 zařízení v době realizace šetření).

Shrnujeme hlavní zjištění:

- v zájmu ohrožených dětí a jejich zdravého vývoje je poskytovat jim rodinnou péči, to kojenecké ústavy neposkytují;
- data ukazují ustavičný pokles počtu dětí v kojeneckých ústavech a míry institucionalizace dětí;
- nejvíce dětí v kojeneckých ústavech je z Ústeckého a Středočeského kraje, což je stále přetrvávající trend;
- 3 ze 4 dětí jsou umístěny v zařízení v lokalitě svého trvalého bydliště;
- 87 % dětí je v zařízení na základě soudního nařízení. Nadále je častý fenomén, kdy většina dětí v zařízení do 3 let je ve věku 4–7 let. Pro starší děti je třeba personál s pedagogickým vzděláním. Predikce ukazují, že tento stav se spíše nebude měnit. Vyžaduje se zde změna přístupu zřizovatelů a OSPOD, zejména v zaměření se na prevenci, hledání přechodných i dlouhodobých pěstounů, nebo umístění těchto dětí alespoň do dětských domovů;
- kojenecké ústavy nedisponují personálem s odbornými specializacemi. Týrané děti do 3 let, které musí být odebrány z rodiny, mohou být umístěny do pěstounské péče či ZDVOP. Odborná péče (např. psychologická či psychiatrická) může být poskytnuta ambulantně (např. Dětské krizové centrum);
- ZDVOP při kojeneckých ústavech pečuje pouze o ¼ všech dětí ve ZDVOP, což značí mírný vzestup oproti roku 2019, ale pokles oproti roku 2018;
- matky s dětmi v krizové situaci mohou využívat kolem 200 azylových domů v ČR, namísto kojeneckých ústavů. Pokud nejsou kapacity azylových domů dostatečné, řešení je v jejich navyšování;
- **je zcela reálné ukončení jakékoliv ústavní péče pro děti do 3 let.** Už nyní je patrné, že kraje se začaly více zaměřovat na preventivní aktivity a budování sítě pěstounů na přechodnou dobu.

Zpráva potvrzuje **potřebu další podpory komunitních služeb** jak pro ohrožené rodiny a děti, tak i pro děti s postižením, ať už např. formou respitního pobytu pro rodiny s dětmi se zdravotním postižením, skrze provoz rehabilitačního centra, dětských skupin, či coby denní stacionář či ubytovna pro matky s dětmi.

• Děti v domovech pro osoby se zdravotním postižením (DOZP) v roce 2020

Výzkum organizace LUMOS zveřejněný v říjnu 2020. Podrobnou zprávu i shrnutí výzkumu, včetně infografiky, je možné nalézt [ZDE](#).

Šetření bylo prováděno **ve všech DOZP**, tj. 73 zařízení, které měly dle Registru poskytovatelů sociálních služeb uvedeno, že poskytují služby pro klienty do 18 let věku. Zpráva tak reflektuje život v ústavních zařízeních přibližně 80 % všech dětí s postižením (400 z celkového počtu 500). Zbýlých 20 % dětí je v zařízeních – školské dětské domovy a domovy pro děti do 3 let.

Shrnujeme hlavní zjištění:

- za posledních 10 let došlo k 60% snížení počtu dětí umístěných v DOZP;
- 98 až 99 dětí ze 100 se zdravotním postižením vyžadující péči druhé osoby vyrůstá ve své, nebo v náhradní rodině;
- do DOZP jsou v nadpoloviční většině přijímány děti od 11 let. To může poukazovat na potřebu odlehčovacích služeb, které by rodinám umožnily v péči o dítě pokračovat;
- Ústecký kraj zůstává krajem s největším počtem přijímaných dětí do DOZP;
- 84 % dětí se nachází v zařízení v místě svého trvalého bydliště;
- byla prokázána statistická souvislost mezi mírou výskytu sociálních problémů a mírou institucionalizace dětí s postižením (příklad viz Ústecký či Karlovarský kraj);
- 4 z 10 dětí jsou v DOZP na základě smlouvy s rodiči. Ukazuje se nedostatečná podpora rodiny dítěte a následně i nedostatečná snaha dítěti najít náhradní rodinu;
- neukazuje se, že by do DOZP byly umisťovány děti

se stále těžšími a těžšími formami postižení, stále přetrvává cca 67% zastoupení dětí se nejtěžším (tj. IV. stupněm) postižení;

- přibývají příklady dobré praxe s umístováním dětí do komunitních forem zařízení, např. pronajatých bytů v běžné zástavbě mimo budovu s dospělými uživateli (týká se 10% dětí). Na druhou stranu již

dva roky přetrvává trend, kdy jsou děti umístovány do velkých zařízení spolu s dospělými uživateli (týká se 88% dětí). Toto je shledáváno jako nežádoucí;

- mnoho DOZP zajišťuje vzdělávání i těžce postižených dětí mimo zařízení, čímž podporuje jejich začleňování do společnosti.

Jaká jsou hlavní doporučení:

Tato doporučení se týkají nutnosti posílení prevence přijímání nových dětí do DOZP a zaměření na rozvoj služeb podporujících rodiny, které pečují o děti s postižením. Dále pokračování v deinstitucionalizaci péče tak, aby pro děti, pro které se nepodaří najít náhradní rodinu, fungovala zařízení komunitního typu, která by vyhovovala více jejich potřebám.

Zpráva obsahuje **řadu podrobných doporučení** vztahujících se k oblasti sociálně-právní ochrany dětí (SPOD), sociálním službám či deinstitucionalizaci. V souvislosti s oblastí SPOD je zmiňováno např. zavedení pozice sociálního pracovníka se specializací na děti s postižením, který by měl v kompetenci vyhodnocování potřeb všech dětí s postižením nebo by pomáhal svým kolegům v těchto vyhodnoceních.

• Příprava mladých dospělých vyrůstajících v pobytových zařízeních na odchod do dospělého života

Průzkum **Nadačního fondu Krok domů** zveřejněný v říjnu 2020.

Šetření proběhlo v 14 krajích. Prostřednictvím online dotazníků se zapojilo téměř 300 pracovníků a pracovníků OSPOD. Data byla získána i díky 29 rozhovorům s mladými dospělými se zkušeností života v ústavní péči, řediteli pobytových zařízení, krajskými vedoucími pracovníky OSPOD a zástupci neziskových organizací.

Hlavní zjištění, včetně podrobné prezentace, najdete v článku [ZDE](#).

TIP – Doporučení mladých dospělých pro dospívající žijící v pobytových zařízeních

(Zdroj: Prezentace Confess Research, Nadační fond Krok domů)

- Ať se nehnou pryč, když nemají 100% jasno, co konkrétně budou mimo pobytové zařízení dělat
- Ať se připravují na život mimo pobytové zařízení co nejdříve (minimálně mít dokončenou SŠ)
- Ať odcházejí, až když mají kam jít (přidělený startovací byt, mají zajištěné spolu/bydlení, Dům na půl cesty)
- Ať nerezignují na první práci příliš brzo (i když by je příliš nebavila)
- Ať se zodpovědně zapojují do co nejvíce nabízených aktivit, školení a workshopů
- Ať co nejvíce předem plánují jednotlivé kroky po opuštění pobytového zařízení
- Ať jsou skromní a pilní, jdou si za svým snem a nepřestanou věřit

O projektu

V rámci projektu Podpora systémových změn v oblasti služeb péče o ohrožené děti, mladé lidi a rodiny v České republice budou revidovány podmínky sociálně-právní ochrany dětí umístěných v ústavní péči a budou podrobně popsány procesy vedoucí k naplnění potřeb těchto dětí. Projekt svým obsahem směřuje ke zvýšení kvality a udržitelnosti systému služeb pro ohrožené děti, a to formou podpory krajů v naplňování práva dětí na život v rodině. Projekt bude realizován do 31. 5. 2022.

Potřebujete více informací? Kontaktujte nás:

Mgr. Kristýna Jůzová Kotalová

Vedoucí oddělení koncepce ochrany práv dětí a transformace služeb pro rodiny a děti

e-mail: kristyna.kotalova@mpsv.cz

tel.: 221 922 412

Garanti aktivit:

Přehodnocení situace dětí v ústavní péči: Mgr. et Mgr. Petra Ďuraško Mádlová, e-mail: petra.durasko@mpsv.cz, tel.: 221 922 023, 776 295 278.

Systematické návštěvy ústavních zařízení: Mgr. Štěpán Bolf, e-mail: stepan.bolf@mpsv.cz, tel.: 221 923 647.

Tvorba krajského modelu sítě služeb pro rodiny s dítětem/děťmi umístěnými v ústavní péči a rodiny odebráním dítěte/děti ohrožené: Mgr. Michal Šíp, e-mail: michal.sip@mpsv.cz, tel.: 773 744 230.

Ministerstvo práce a sociálních věcí

Oddělení koncepce ochrany práv dětí
a transformace služeb pro rodiny a děti

Na Poříčnickém právu 1/376, 128 01 Praha 2

Kontaktní pracoviště:

Na Maninách 876/7, 170 00 Praha 7

www.pravonadetstvi.cz

Kontakt a možnost zrušení odběru Zpravodaje V POHYBU: kristyna.kotalova@mpsv.cz

Zpětnou vazbu či podněty pro další číslo zpravodaje je možné zasílat na výše uvedený e-mail.

Copyright © 2021 Ministerstvo práce a sociálních věcí

Datum vydání: leden 2021

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

PRÁVO NA DĚTSTVÍ